

Kirjallisuutta

Itämerensuomalaisen sukulaisnimistön tutkimusta¹

R. E. NIRVI *Synonyymitutkimuksia sukulaisnimistön alalta.* (Suomi 106: 1.)
Hki 1952. 208 s.

Lähes 200-sivuinen tutkimus »Synonyymitutkimuksia sukulaisnimistön alalta» on saanut herätteensä terminologisista ongelmista, joita on ennenkin pohdittu (Smirnov, Setälä, Karjalainen, Harva, Bergsland). Jo Setälä teki selvän eron varsinaisten sukulaisnimitysten ja tietyille sukulaisille kohdistettujen puhuttelusanonjen välillä. Nirvi syventää ja täsmällistää ansiokkaasti Setälän esittämää pikapiirrosta. Kun Setälän mukaan vanhempien sukulaisten (tavallisesti hellittelevänsävyiset) puhuttelusanat ovat kohteliaisuuden ja ystävyyden ilmaisuja, niin Nirvi haluaa osoittaa, että kysymys on alkujaan nimitabusta, joka ei sallinut henkilön puhutella vanhempaa sukulaistaan nimeltä. Nämä puhuttelusanat voivat olla deminutiivisia muodoista varsinaisista sukulaisnimityksistä (esim. *veikko* < *veli*, *sisko* < *sisar*), lastenkielisiä hellittelysanoja (esim. vir. *lell* 'setä', mord. *lela* 'vanhempi veli, setä') tai tähän tarkoitukseen omaksuttuja lainasanoja (esim. *äiti*, *taatto*, *maammo*; *pappi*, *mamma*). Usein puhuttelusanat ovat vähitellen kehittyneet yleisnimityksiksi, joita siis käytetään muulloinkin kuin asianomaisissa puhuteltaessa. Jos niiden tieltä syrjäytyvät alkuperäiset sukulaisten yleisnimitykset eivät tällöin kokonaan katoa kielestä, niin ne supistuvat merkitysalaltaan, ts. jäävät sellaisien

ko. sukulaiskategorioihin kuuluvien henkilöiden nimityksiksi, jotka ovat egoa *n u o r e m p i a*. Tämä Nirvin esittämä näkökohta on huomionarvoinen. Siihen nojautuen hän tekee eräitä varauksia kannatusta saaneeseen Harvan selitykseen, että sm.-ugr. kielille ominainen sukulaisnimitysten määräytyminen ikäsuhteiden mukaan on seurausta leviraatti- ja sororaattiavioliitoista.

Tärkeimmäksi tehtäväkseen Nirvi on kuitenkin katsonut sukulaisnimitysten alalla tavattavien synonyymi-ilmiöiden tutkimisen, mitä seikkaa hän on tähdentänyt kirjansa nimesäkin. Materiaalin kannalta tehtävä on onnistuneesti valittu, sillä tunnepitoisesta sukulaisnimistöstä löytyy riittämiin osoituksia moneen suuntaan haarautuvasta synonyymien taistelusta. Tässä suhteessa erityisen huvittava ja muutenkin hyvin hallittu on esitys *tyttö*, *tytär*, *piika*, *neiti* (*neito*), *neitsyt*, (*f*)*likka* ja eräiden muiden sanojen keskinäisistä suhteista. Varsinaisen käsittelynsä Nirvi rajoittaa, kuten muissakin tutkimuksissaan, itämerensuomalaisiin kieliin. Kauempaa otetaan aineistoa huomioon nimitysten alkumerkityksiä määriteltäessä. Valitettavasti kaikkia tämän alan sanoillemme esitettyjä etymologioita ei voi pitää varmoina, mitä kirjoittaja ei näy tietäneen.

Teoksen etymologinen puoli on minun tässä yhteydessä sivuutettava

¹ Otteita Helsingin yliopiston toisen suomen kielen professorinviran täyttämistä varten pyydetyistä asiantuntijain lausunnoista.

muutamalla sanalla. Tekijä esittää omiakin lisiään, jotka eivät aina kuitenkaan tunnu vakuuttavilta. Esim. *sulhanen* sanan johto *sula* kannasta vaatii niin monta hypoteesia, että selitys muodostuu väkinäiseksi. Samaa on sanottava viron *peig* (*pöig*) 'sulhanen' sanan alkuperää koskevista arveluista: *peiepoig* 'pitopoika' > *peig* tai *peimees* 'pitomies' + *poig* > *peigmees* (*peig*). Selitystä, että *ukko* olisi eräänlainen deminutiivimuodostus sanasta *uros*, pidän varsin rohkeana; missään tapauksessa sitä ei pitäisi varuiksitta esittää, kuten Nirvi toisessa yhteydessä (Kalevalaseuran Vuosikirja 30, s. 115) tekee. Vanhojen tuttujen etymologioiden kohdalta huomautan, että lapin *irgge* 'sulhanen' on kyllä lainaa *yrkä* sanasta. *Orpana* (-na johdinta) 'naimisissa oleva tytär t. sisar, jne.' voi sittenkin kuulua, kuten Setälä oletti, *orpo* sanan yhteyteen. Merkitys ei yhdistelmää vastusta: kodistaan poisnaitu ja siis vanhemmistaan erotettu tytär (sisar) on tavallaan orvon asemassa. Nirvin tärkeänä pitämä tšeremissin *ørβè.ž* 'nuori (adj.); 10—15-vuotias lapsi' lienee muuta alkuperää. Aivan yksinäinen ja semmoisena luultavasti sekundäärinen näet on Malmyn murteen *u*-alkuinen *urβè.ž* muoto, jonka perusteella varmaankin tämä muualla puhtaasti etuvokaalinen sana on *orpanaan* yhdistetty.

Vähemmän onnistuneena pidän muuatta teoksessa tuon tuostakin toistuvaa kieliseikkaa, *nimitellä* ja *nimittely* sanojen käyttöä merkityksessä 'nimittää' ja 'nimittäminen'. Varsinkin sellaiset otsikot kuin »Avio-puolison nimittelyä» ja »'Apen' ja 'anopin' nimittely ja puhuttelu» ym. saattavat herättää lukijassa asiaankuulumattomia mielteitä.

Nirvin uusi teos pitää mielenkiintoa vireillä alusta loppuun. Siinä on

intensiivisen ja huolellisen työn tuntua tavallisesta poikkeavassa määrässä ja johtopäätöksiä kannattaa selvä kokonaisnäkemys. Siellä täällä esiintyvät yksityiskohdat, jotka vielä kaipaavat tarkistusta, eivät häiritse edullista yleisvaikutelmaa. Nimenomaan metodisena suorituksena asetaisin tämän tutkimuksen tekijänsä tuotannossa korkeimmalle sijalle.

ERKKI ITKONEN